

УДК 340.12:342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.2>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Балтакса І.В.,

*аспірант кафедри теорії держави та права**Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти**Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

ORCID: 0000-0001-7252-6835

Балтакса І.В. Нормативно-правові основи правового статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

У статті розкрито нормативно-правові основи правового статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

На сьогодні правовий статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів не є достатнім позасудовим засобом захисту прав постраждалих дітей. Він не забезпечений реальними і дієвими гарантіями, які б були здатні вирівняти негативне становище, в якому опинилась постраждала дитина. Чинне законодавство України про захист дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів не відповідає їх реальним потребам та не містить єдиного концептуального підходу.

Зроблено висновок, що правовий статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів в Україні визначений Конституцією України, законами України, підзаконними нормативно-правовими актами, а також міжнародними документами. Конституція України гарантує дитині комплекс конституційних прав і свобод та покладає на державу низку позитивних зобов'язань щодо захисту і охорони дитинства.

Зауважено, що міжнародні стандарти ООН опосередковано визначають аспекти повоєнної реабілітації дітей, зокрема через надання їм спеціальних правових статусів. У більшості документів ООН акцент робиться саме на запобіганні порушенням прав дитини під час війни. Рада Європи також не розробила єдиного регіонального міжнародно-правового акту, який би утворював основи захисту прав і свобод дітей в умовах війни в Європі, а також моделі правового статусу дитини війни. На практиці дієвість міжнародних механізмів захисту прав дитини в умовах міждержавних воєнних конфліктів виявилась недостатньою. Національні нормативно-правові акти не створюють єдиної системи та єдиного цілісного підходу щодо забезпечення правового статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Констатовано, що потребують осмислення, оцінки та впровадження реальні відновлювальні та компенсаційні засоби в рамках державної цільової підтримки дітей, зі статусом постраждалих внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Актуальний каталог гарантій та пільг, який би відповідав ступеню шкоди, якої зазнала дитина потребує закріплення в Законі України «Про охорону дитинства».

Ключові слова: правовий статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, нормативно-правові основи, закони України, підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні стандарти, гарантії, права і свободи дитини.

Baltaksa I.V. Normative and legal foundations of the legal status of a child who has suffered as a result of hostilities and armed conflicts.

The article reveals the normative and legal foundations of the legal status of a child who has suffered as a result of hostilities and armed conflicts.

Today, the legal status of a child who has suffered as a result of hostilities and armed conflicts is not a sufficient extrajudicial means of protecting the rights of affected children. It is not provided with real and effective guarantees that would be able to level the negative situation in which the affected child found himself. The current legislation of Ukraine on the protection of children affected by hostilities and armed conflicts does not meet their real needs and does not contain a unified conceptual approach.

It is concluded that the legal status of a child who has suffered as a result of hostilities and armed conflicts in Ukraine is determined by the Constitution of Ukraine, laws of Ukraine, subordinate regulatory legal acts, as well as international documents. The Constitution of Ukraine guarantees the child a set of constitutional rights and freedoms and imposes on the state a number of positive obligations to protect and safeguard childhood.

It is noted that international UN standards indirectly determine aspects of post-war rehabilitation of children, in particular by granting them special legal statuses. Most UN documents focus specifically on preventing violations of children's rights during war. The Council of Europe has also not developed a single regional international legal act that would form the basis for protecting the rights and freedoms of children in wartime in Europe, as well as a model of the legal status of a child of war. In practice, the effectiveness of international mechanisms for protecting the rights of the child in interstate military conflicts has proven insufficient. National regulatory legal acts do not create a single system and a single holistic approach to ensuring the legal status of a child who has suffered as a result of military actions and armed conflicts.

It was found that real restorative and compensatory measures within the framework of state targeted support for children with the status of victims of hostilities and armed conflicts need to be understood, assessed and implemented. An up-to-date catalog of guarantees and benefits that would correspond to the degree of harm suffered by the child needs to be enshrined in the Law of Ukraine «On the Protection of Childhood».

Key words: legal status of a child who has suffered as a result of hostilities and armed conflicts, regulatory and legal framework, laws of Ukraine, subordinate regulatory and legal acts, international standards, guarantees, rights and freedoms of the child.

Постановка проблеми. Тематика правового забезпечення прав дитини, зважаючи на свою актуальність та перспективність, потребує постійної наукової уваги. Низка проблем правового та організаційного характеру тривалий час не отримують правового вирішення. На практиці реалізація механізму забезпечення прав і свобод дитини має ряд практичних проблем, що обумовлені насамперед об'єктивно низькою спроможністю дітей до самозахисту. Дитина є вразливою через свій вік та незрілість, що часто уможливорює протиправне нехтування її інтересами, потребами, безпекою, її законними правами та свободами.

Навіть за наявності якісної нормативно-правової основи, якщо національна інституційна система захисту прав і свобод дитини недостатня чи неефективна, то ситуація із їх гарантуванням ускладнена. Але в умовах війни, перспективи реально гарантувати законодавчо закріплені права і свободи дитини стають ілюзорними.

Метою статті є розкриття нормативно-правових основ правового статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Стан опрацювання проблематики. Правове забезпечення прав і свобод дитини, а також її правового статусу в цілому стали об'єктом наукової уваги таких вчених, як: О. Кудрявцева, Н. Крестовська, С. Магда, О. Турченко та ін. Окремі аспекти правового регулювання захисту прав дитини в умовах воєнного стану та відсічі російської воєнної агресії розкриті у наукових працях: К. Бориченко, Б. Василюк, І. Грицай, Л. Наливайко, Н. Степаненко, М. Стефанчук, Ц. Оганісян, Л. Рябовол, В. Тернавська та ін.. Однак, нормативно-правові основи правового статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів не розкриті системно в окремих комплексних наукових дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні, правовий статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів в Україні визначений Конституцією України, законами України, підзаконними нормативно-правовими актами, а також міжнародними документами.

У ст. 3 Конституція України від 28 червня 1996 р. визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Відповідно до ст. 51 Основного Закону, дитинство охороняються державою. Згідно ст. 52 – діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу [1]. Конституція України не тільки гарантує дитині комплекс конституційних прав і свобод, а й покладає на державу низку позитивних зобов'язань щодо захисту і охорони дитинства. Хоча конституція досить лаконічно торкається правового статусу дітей, вона утворює основу для забезпечення їх особливого захисту прав в надзвичайних умовах.

Захист прав дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів ґрунтується на комплексі міжнародних універсальних і регіональних актів, що визначають зобов'язання держав у сфері забезпечення їхньої безпеки та відновлення порушених прав.

Основні міжнародні стандарти захисту прав дитини, зокрема в умовах конфліктів, визначені універсальними міжнародними документами, ухваленими ООН: Загальною декларацією прав людини від 1948 р.; Міжнародним пактом про громадянські та політичні права від 1966 р.; Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права від 1966 р.; Конвенцією ООН про права ди-

тини від 1989 р. та Факультативним протоколом до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 2000 р.; Конвенцією ООН про статус біженців від 1951 р.; Конвенцією про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 1948 р.; Декларацією ООН про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів від 1974 р.; Гаазькою конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 1980 р.; Конвенцією ООН проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання від 1984 р.; Паризькими принципами та установками щодо дітей, пов'язаних зі збройними силами чи збройними групами від 2007 р.; Ванкуверськими принципами миротворчості та запобігання вербування і використання дітей в якості солдат від 2017 р. та ін.

Міжнародне співтовариство приділяє особливу увагу недопущенню залучення дітей до воєнних дій, а також забезпеченню належного рівня їхнього гуманітарного захисту.

Відповідно до ст. 38 Конвенції ООН про права дитини від 1989 р. держави-учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх додержання (п. 1). Крім того, держави-учасниці мають вживати всіх можливих заходів, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях (п. 2). Держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними (п. 4) [2]. Відповідно до ст. 2 Факультативного протоколу до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 2000 р., держави-учасниці зобов'язані забезпечити щоб особи, які не досягли 18-річного віку, не підлягали обов'язковому призову [3]. Вказані положення посилюють значення механізмів запобігання ситуаціям, що можуть поставити дитину під загрозу.

Діти є особливою наскрізною темою міжнародного гуманітарного права – Чотирьох Женевських конвенцій щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 1949 р. та зокрема Четвертої Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 1949 р., а також Додатковими протоколами до Женевських конвенцій. Женевське право поширює свою дію на жертв війни та тих, хто не бере або більше не бере участі у військових діях і опинився під владою сторони конфлікту.

Діти віднесені до цивільного населення відповідно до Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 1949 р. Діти мають право на спеціальний захист та допомогу в разі воєнних дій. Але вони частіше виступають саме жертвами війни, тому можуть користуватися гарантіями, що визначені Женевськими конвенціями і трьома Додатковими протоколами до цих конвенцій.

Незважаючи на широке і комплексне осмислення проблематики захисту дитинства в умовах війни, вироблені ООН міжнародні стандарти опосередковано визначають аспекти повоєнної реабілітації дітей, зокрема через надання їх спеціальних правових статусів. У більшості документів акцент робиться саме на запобіганні порушень прав дитини під час збройних конфліктів, водночас, визначення статусу дітей, які постраждали від війни, залишається фрагментарним.

Радою Європи розроблено комплекс конвенцій, резолюцій, рекомендацій, в яких закріплено права дітей та відповідні гарантії, наголошено на необхідність створення умов, сприятливих для набуття дітьми під час збройних конфліктів якісної освіти, а також збереження закладів освіти як цивільних об'єктів, безпечних для учнів і вчителів [4, с. 71]. Основу європейської системи захисту прав дитини утворюють Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 р., Європейська конвенція про запобігання тортурам і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводження чи покарання від 1987 р., Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 2007 р. та ін.

Серед ключових документів Ради Європи, що впливають на статус дитини, яка постраждала від російської агресії слід виділити: Резолюцію ПАРЕ 2133 (2016) «Засоби правового захисту у випадках порушень прав людини на українських територіях, непідконтрольних українській владі» від 2016 р.; Резолюції ПАРЕ (2433 (2022) і 2436 (2022)), Рекомендації (2228 (2022) і 2231 (2022)) «Наслідки продовження агресії російської федерації проти України: роль і відповідь Ради Європи» та «Агресія російської федерації проти України: забезпечення відповідальності за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та інші міжнародні злочини» від 2022 р.; Резолюцію ПАРЕ 2448 (2022) «Гуманітарні наслідки та внутрішня і зовнішня міграція у зв'язку з агресією російської федерації проти України» від 2022 р.; Резолюція ПАРЕ 2482 (2023) «Правові та правозахисні аспекти агресії російської федерації проти України» від 2023 р.; Резолюцію ПАРЕ 2495 (2023) «Депортації та насильницькі переміщення українських дітей та інших цивільних осіб до російської федерації або на тимчасово окуповані території України: створення умов для їхнього безпечного повернення, припинення цих злочинів та покарання винних» від 2023 р.; Резолюцію ПАРЕ 2506 (2023) «Політичні наслідки агресії російської федерації проти України» від 2023 р. та ін.

При тому, Рада Європи не розробила єдиного регіонального міжнародно-правового акту, який би утворював основи захисту прав і свобод дітей в умовах війни в Європі, а також модель правового статусу дитини війни.

Однак, слід акцентувати увагу на Стратегії Ради Європи з прав дитини на 2022-2027 рр. «Права дітей в дії: від стабільної реалізації до спільного новаторства» від 2022 р., що у розділі «Права дітей у кризових і надзвичайних ситуаціях» визначає шляхи забезпечення захисту прав дітей у кризових і надзвичайних ситуаціях, зокрема: розвиток можливостей і розроблення інструментів для підтримання заходів держав-членів із захисту дітей в умовах збройних конфліктів, а також реінтеграції та реабілітації дітей, які повернулися із зон конфлікту; аналіз і надання консультацій з юридичних питань, що стосуються дітей, які опинилися в таких ситуаціях, як-от щодо опіки, житла, прав на землю та майно, реєстрації, визначення національності та громадянства, статусу осіб без громадянства та інших питань публічного права, особливо стосовно сиріт, дітей-біженців і внутрішньо переміщених дітей, а також у разі серйозного порушення прав людини; визнання обов'язків щодо прав людини, пов'язаних з можливістю жити в безпечному, чистому, здоровому та стійкому середовищі [5]. Стратегія Ради Європи 2022-2027 рр. є найбільш сучасним програмним документом, що поєднує ключові напрями захисту прав дитини. Її положення фактично створюють основу для формування європейського стандарту повоєнної реабілітації та реінтеграції дітей, який може бути імplementованим у національне законодавство держав-членів, зокрема, України.

Отже, для удосконалення правового забезпечення прав та свобод дитини в умовах війни актуальними є наступні заходи: інтеграція в національне законодавство висновків, принципів та стандартів, що викладені у рішеннях та рекомендаціях Комітету ООН з прав дитини; гармонізація національного законодавства з нормами міжнародного гуманітарного права, зокрема, Женевських конвенцій і Додаткових протоколів до них; імplementація правових позицій Європейського суду з прав людини як джерела тлумачення змісту та меж державних зобов'язань у сфері захисту прав дитини.

Міжнародні стандарти не тільки встановлюють універсальні підходи до охорони прав дитини, а й визначають орієнтири для правозастосовної діяльності національних органів. Однак, дієвість міжнародних механізмів захисту прав дитини в умовах міждержавних воєнних конфліктів виявилась недостатньою. Міжнародні стандарти чітко вказують на конкретні завдання щодо захисту дітей, які постраждали від конфлікту, але не пропонують цілісної рамкової конструкції відповідного правового статусу.

Отже, потребують уваги та посилення саме національні підходи і засоби підтримки і захисту постраждалих дітей.

В Україні діти мають право на особливий захист і допомогу згідно з національним законодавством в умовах воєнних дій та збройних конфліктів.

Різні аспекти забезпечення прав і свобод дітей в умовах воєнного стану та відсічі воєнної агресії рф передбачені у Законах України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р., «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р., «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р., «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р., «Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат» від 08 жовтня 2024 р., «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 12 липня 2018 р., «Про оздоровлення та відпочинок дітей» від 04 вересня 2008 р. та ін. Однак, вказані нормативно-правові акти не створюють єдиної системи та єдиного цілісного підходу щодо забезпечення правового статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Їх норми розосереджені та часто не пов'язані між собою.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. визначено, що дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів – це дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена, депортована або примусово переміщена, залучалася до участі у військових формуваннях, незаконно утримувалася, у тому числі в полоні, дитина, батьки (один із батьків), опікун, піклувальник, інший законний представник якої зникли безвісти за особливих обставин або померли (загинули) внаслідок отриманих у результаті збройного конфлікту поранення, контузії або каліцтва на території України чи за кордоном, а також дитина, позбавлена батьківського піклування внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту [6]. Закон визначає завдання держави щодо захисту дитини у випадку воєнного конфлікту.

Однак в чинних нормативно-правових актах не передбачено ні реальних гарантій для дітей під час російської агресії, ні конкретного переліку спеціальних прав дитини зі статусом постраждалої внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

08 жовтня 2024 р. було прийнято Закон України «Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат», який утворив абсолютно нову категорію – дитина, яка постраждала внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України [7]. Закон комплексно визначає перелік підстав визнання дитини постраждалою, а також визначає індивідуальний підхід до вирішення кожного конкретного випадку – оцінку потреб та обсягу допомоги. Інтегрований підхід до оцінювання потреб та супроводу дитини включає вісім самостійних етапів.

Відповідно до п. 1 ст. 18 Закону [7] система заходів соціального захисту та підтримки дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, включає тридцять позицій щодо: фінансової, соціальної, правової, медичної, психологічної та психіатричної допомоги; організації оздоровлення та відпочинку, здобуття освіти; матеріального, житлового та соціально-побутового забезпечення; розбудови інклюзивного середовища; допомоги у поверненні дитини в Україну; возз'єднання дитини з її сім'єю, встановлення опіки (піклування), забезпечення права дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; недопущення примусового переміщення, вивезення та повернення дітей з-за кордону, їх викрадення, торгівлі дітьми та ін.

Хоча Закон набув чинності в січні 2025 року, в п. 3 ст. 19 вказано, що право на отримання компенсації настає з моменту отримання репарацій, що стягуються з держави-агресора відповідно до принципів і норм міжнародного права [7]. Отож, реалізація частини гарантій фінансово-матеріального характеру поки не має чітких часових рамок.

Незважаючи на беззаперечні переваги запропонованого Законом України «Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат» від 08 жовтня 2024 р. механізму мультидисциплінарного супроводу кожної постраждалої дитини, залишаються не вирішеними ряд техніко-юридичних питань.

Враховуючи, що з 2017 року правовий статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів активно застосовується та присвоюється, його слід ототожнити зі статусом дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України через приведення у відповідність до чинного законодавства і правозастосовної практики Закону України «Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат» від 08 жовтня 2024 р.

Безпосереднє застосування правового статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів здійснюється переважно на основі підзаконних нормативно-правових актів.

Ключовими підзаконними нормативно-правовими актами, що уможливають забезпечення прав і свобод дітей в умовах воєнного стану є Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» від 05 квітня 2017 р. № 268; «Про затвердження Порядку надання статусу члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України» від 23 вересня 2015 року №740; «Деякі питання захисту осіб, у тому числі дітей, депортованих або примусово переміщених, у зв'язку із збройною агресією РФ проти України» від 18 квітня 2023 р. № 339; «Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення» від 1 червня 2023 р. № 546; «Про затвердження Порядку виявлення, повернення, забезпечення супроводу та реінтеграції дітей, депортованих або примусово переміщених внаслідок збройної агресії РФ проти України» від 14 травня 2024 р. № 551; «Деякі питання призначення і виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» від 03 лютого 2021 р. № 79; «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 жовтня 2008 р. № 866; «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» від 17 березня 2022 р. № 302; «Деякі питання фінансування харчування учнів закладів загальної середньої освіти» від 13 серпня 2025 р. № 961; «Про схвалення Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2028 роках» від 14 липня 2025 р. № 708-р та ін.

Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів визначений Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» від 05 квітня 2017 р. № 268 [8]. Необхідною є наявність причинно-наслідкового зв'язку між воєнними діями, збройним конфліктом та фактом настання обставин (насильство, каліцтво тощо), які мали негативний вплив на стан здоров'я та розвиток дитини [9, с. 315]. Відповідно до п. 3. Постанови КМУ «Про затвер-

дження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» від 5 квітня 2017 р. № 268 право на отримання статусу має дитина, а також особа, яка під час воєнних дій та збройних конфліктів не досягла віку 18 років (повноліття), що: 1) отримала поранення, контузію, каліцтво; 2) зазнала фізичного, сексуального насильства; 3) була викрадена, депортована або примусово переміщена; 4) залучалася до участі у військових формуваннях; 5) незаконно утримувалася, у тому числі в полоні; 6) зазнала психологічного насильства; 7) її батьки або один з них, інший законний представник зникли безвісти за особливих обставин або померли (загинули) через отримані внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів поранення, контузії або каліцтва на території України чи за кордоном; 8) була позбавлена батьківського піклування внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів [8]. Отож, чинне законодавство робить акцент на конкретних явних наслідках воєнних дій і збройних конфліктів, залишаючи поза увагою вплив на дитину травматичного досвіду, внутрішнього переміщення чи примусової евакуації, порушення доступу до освіти тощо. Така підстава як перебування в окупації не визнана підставою надання відповідного правового статусу.

Вказані у Положенні підстави складно визнати пересіченими. Подібний досвід є травматичним для дитини, тому потребує відповідного реагування з боку держави та суспільства.

Відповідно до законодавства, статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, навіть який було їй надано через отримане поранення, контузію, каліцтво, не передбачає надання жодних пільг та компенсацій, крім безкоштовного харчування в закладах освіти [10; 11, с. 79; 12, с. 34]. Потребують осмислення, оцінки та впровадження реальні відновлювальні та компенсаційні засоби в рамках державної цільової підтримки дітей, зі статусом постраждалих внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Чинне законодавство України про захист дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів не відповідає їх реальним потребам та не містить єдиного концептуального підходу. Фактично такий правовий статус не виконує ні відновлювальної, ні компенсаційної функції.

Зокрема, першочерговою є необхідність вирішення правових та організаційних проблем надання одноразових грошових компенсацій чи постійної грошової допомоги. Не менш актуальним є уніфікація та організація належної медичної та психологічної реабілітації та відновлення постраждалих дітей. Актуальний каталог гарантій та пільг, який би відповідав ступеню шкоди, якої зазнала дитина потребує закріплення в Законі України «Про охорону дитинства».

Процес удосконалення правового забезпечення статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів має включати імплементацію правових позицій Європейського суду з прав людини.

Висновки. Правовий статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів в Україні визначений Конституцією України, законами України, підзаконними нормативно-правовими актами, а також міжнародними документами. Конституція України гарантує дитині комплекс конституційних прав і свобод та покладає на державу низку позитивних зобов'язань щодо захисту і охорони дитинства.

Міжнародні стандарти ООН опосередковано визначають аспекти повоєнної реабілітації дітей, зокрема через надання їм спеціальних правових статусів. У більшості документів ООН акцент робиться саме на запобіганні порушенням прав дитини під час війни. Рада Європи також не розробила єдиного регіонального міжнародно-правового акту, який би утворював основи захисту прав і свобод дітей в умовах війни в Європі, а також моделі правового статусу дитини війни. На практиці дієвість міжнародних механізмів захисту прав дитини в умовах міждержавних воєнних конфліктів виявилась недостатньою. Національні нормативно-правові акти не створюють єдиної системи та єдиного цілісного підходу щодо забезпечення правового статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Потребують осмислення, оцінки та впровадження реальні відновлювальні та компенсаційні засоби в рамках державної цільової підтримки дітей, зі статусом постраждалих внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Актуальний каталог гарантій та пільг, який би відповідав ступеню шкоди, якої зазнала дитина потребує закріплення в Законі України «Про охорону дитинства».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Конвенції ООН про права дитини: Міжнародний документ від 20 листопад 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
3. Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 01 січня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text.

4. Рябовол Л. Питання захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів у документах ради Європи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 3. С. 69–75. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1437/1484>.
5. Стратегія Ради Європи з прав дитини на 2022-2027 рр.: «Права дитини на практиці: від стабільної реалізації до спільного новаторства» від 23 лютого 2022 р. № CM(2021)168. URL: <https://search.coe.int/cm?i=091259488025c422>.
6. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
7. Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат від 08 жовтня 2024 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2025. № 10. Ст. 24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text>.
8. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: Постанова Кабінету Міністрів України № 268 від 05 квітня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#n8>.
9. Васильюк Б. Л. Адміністративна процедура надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Том 2. № 88. С. 313–319. DOI:10.24144/2307-3322.2025.88.2.42.
10. Які соціальні та медичні гарантії мають діти, що постраждали внаслідок воєнних дій? URL: <https://r2p.org.ua/page/yaki-soczialni-ta-medychni-garantiyi-mayut-dity-shho-postrazhdaly-vnaslidok-voenyh-dij#>.
11. Наливайко Л.Р. Правовий статус дитини, яка постраждала від війни. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 8. С. 77-81. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/08/13.pdf>.
12. Наливайко Л.Р. Захист прав і свобод осіб, які постраждали від війни: проблеми та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. URL: 2024. № 6. С. 32–35. http://lsey.org.ua/6_2024/8.pdf.

Дата першого надходження рукопису до видання: 9.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026